

Marijana Hameršak

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb
marham@ief.hr

Velikani ili anonimci? Jacob i Wilhelm Grimm u hrvatskoj književnosti, politici i znanosti devetnaestoga stoljeća

Povodom dvjestote godišnjice objavljivanja prvoga sveska zbirke *Kinder- und Hausmärchen* [Dječje i kućne bajke] braće Grimm

Pregledni rad / review paper

UDK: 821.163.42-93.09GRIMM]:930.85=163.42, primljeno / received 8. 11. 2012.

L
ibri
&
iberi

Rad se bavi promptnom, intenzivnom, raznorodnom te proturječjima prožetom hrvatskom recepcijom rada i djelovanja Jacoba i Wilhelma Grimma. Nakon prikaza referencija na Grimmove u hrvatskom dnevnom, kulturnom i stručnom tisku ranog devetnaestoga stoljeća, rad se fokusira na ritam i značajke odomaćivanja (na prijevode i obrade) njihovih bajki i priča u hrvatskom kontekstu. U žarištu je nesrazmjer između promptne recepcije Grimmovih u hrvatskoj znanosti, politici i kulturi, s jedne strane, te s druge, kasnih, a tijekom devetnaestoga stoljeća ujedno i Grimmovima neatribuiranih, reprezentacija njihovih bajki i priča u hrvatskoj dječjoj književnosti. Prvi hrvatski monografski izbori iz Dječjih i kućnih bajki, kao i gotovo stotinu prijevoda ili obrada pojedinačnih bajki i priča iz te zbirke, koji su prethodili objavljenim izborima, pritom se interpretiraju iz perspektive povijesno specifičnih shvaćanja dječje i usmene književnosti te složenih odnosa između kultura, književnosti, prijevoda i izvornika, autorstva i anonimnosti.

Ključne riječi: *Jacob i Wilhelm Grimm, Dječje i kućne bajke, Hrvatska, hrvatska dječja književnost, kulturna povijest, usmena književnost, povijest prevođenja, anonimnost*

Povijest hrvatske recepcije rada i djelovanja Jacoba i Wilhelma Grimma na prvi se pogled doima poput kakvoga prigodnoga, popularnoga pseudohistoriografskoga prinosa o stabilnim, stoljetnim vezama između hrvatske kulture i njezinih europskih parnjaka. Povijest je to nesumnjivo dugačka i intenzivna, protežita od devetnaestoga stoljeća do danas; od prvih spomena i refleksija do suvremenih doživljaja Grimmovih kao sinonima za bajke, dječju književnost i dječju popularnu

kulturu (usp. npr. Bošković-Stulli 2010). Ovaj je rad nastao u želji da se u godini u kojoj se slavi dvjestota obljetnica objavljivanja prvoga sveska *Dječjih i kućnih bajki* makar pregledno navedu ključna mjesta njihove hrvatske recepcije. Njime se potkrjepljuju i dopunjuju dosadašnje spoznaje o vezama između Grimmovih i Hrvatske, te nastoji naznačiti koliko su te veze bile dugovječne, kontinuirane, ali i, u najmanju ruku, duboko proturječne.

Velikani: filolozi i folkloristi

Promptnost hrvatske recepcije rada i djelovanja Jacoba i Wilhelma Grimma možda najbolje ilustrira podatak da su se hrvatske novine i časopisi već u prvoj polovici devetnaestoga stoljeća referirali na njihove radove i zasluge, spremno integrirajući termine i uvide koje su oni uveli. Jacobov termin ‘*Sage*’ nalazimo već 1830-ih u naslovu članka „Sagen aus dem Lande Croatien“ [Predaje iz zemlje Hrvatske] objavljenom 1839. u zagrebačkom časopisu *Croatia* koji je izlazio na njemačkom jeziku (usp. Bošković-Stulli 2006: 93). Štoviše, imena Jacoba i Wilhema Grimma u tom i sljedećim desetljećima u hrvatskim časopisima i novinama navodila su se u pravilu bez posebnih pojašnjenja, kao da se radi o općepoznatim mjestima (usp. npr. s.n. 1849), pri čemu se od dvojice braće Jacob češće spominjao. Ugledni i, za hrvatsku kulturu, ključni periodici poput *Ilirskih narodnih novina* i *Danice* isticali su u skladu sa svojom preporodnom orijentacijom ponajprije Jacobovo slavenofilstvo (usp. npr. Babukić 1839, s.n. 1842: 261, Vraz 1839a, 1839b i 1839c), njegovu naklonost i upućenost u kulture i jezike južnih Slavena te posebno njegov predgovor njemačkom izdanju srpske gramatike Vuka Stefanovića Karadžića (usp. npr. Babukić 1836, Gaj 1836). U drugoj je polovici devetnaestoga stoljeća u žarištu bila Jacobova potpora folklorističkom radu Vuka Stefanovića Karadžića, pri čemu se, anticipirajući neke kasnije rasprave, podsjećalo da Vukove zbirke narodnih priča obuhvaćaju i hrvatske usmenoknjiževne zapise (usp. Bošković-Stulli 1963: 219).

Sam Jacob Grimm se za usmenu poeziju i jezike južnih Slavena, kako prenosi Maja Bošković-Stulli (Mojašević prema Bošković-Stulli 1963: 219; usp. i Bošković-Stulli 1978: 270), značajnije zainteresirao nakon što je pročitao recenziju zbirke basana Dubrovčanina Đure Ferića (*Fabulae ab illyricis adagiis desumptae*, 1794) što ju je 1795. napisao njemački povjesničar i nakladnik Johannes Müller. Müllerov oduševljeni prikaz Ferićeve zbirke basana koje su, premda na latinskom jeziku, bile utemeljene na narodnim poslovicama (u zbirku uvrštenima u originalu), potaknuo je, čini se, Jacoba Grimma da obrati pozornost na slavenske kulture europskoga juga i njihove usmene tradicije. Na sličan je način, također posredno, Jacob saznavao i o drugim djelima hrvatske književnosti. Znameniti češki filolog

i slavist Josef Dobrovský pisao mu je, recimo, 1811. godine „o ‘dalmatinskim ili ilirskim’ pjesmama, misleći na Kačićevu zbirku tobože priređenih nar. pjesama“ (Bošković-Stulli 2010; usp. Bošković-Stulli 1963: 226).

Jacob i Wilhelm Grimm uživali su, nadalje, tijekom cijeloga devetnaestoga stoljeća poseban ugled na užoj, strukovnoj razini, koja se tada u hrvatskom kontekstu institucionalizira i ubrzano razvija. Braća su s hrvatskim znanstvenicima, štoviše, održavala i izravne veze te su obojica (Wilhelm čini se s prekidima) od samoga osnutka bili višegodišnji počasni članovi Društva za povjestnicu jugoslovensku, najstarijega hrvatskoga udruženja za proučavanje povijesti kulture u najširem smislu (usp. rubriku *Građa* u ovome broju *Libri et Liberi*). Krajem devetnaestoga stoljeća njihove su teze o usmenom pjesništvu eksplicitno bile ugrađene u pozive na bilježenje i proučavanje usmenih priča u Hrvatskoj (usp. Rački 1889: 82) te, kao što je poznato, u stožerne radove s toga područja, ponajprije u opsežnu studiju Natka Nodila (1981 [1885-1890]) te pregled Ivana Radetića (1879). Njihovo tumačenje usmenih priča kao mitoloških prežitaka vrlo je rano, već početkom druge polovice devetnaestoga stoljeća, imalo odjeke u popularnom hrvatskom tisku. Anonimni članak objavljen 1861. godine u *Glasonoši: ilustrovanom hrvatskom časopisu za zabavu, pouku, politiku i narodno gospodarstvo* elaborirao je Grimmovu teoriju o nacionalno distinktivnom, pradavom i mitološkom porijeklu usmenih priča na sljedeći način: „[...] skoro svaki narod imade svoje posebno pričoslovje, i to čim živahnije domašenje i fantazija, tim su i krasnije prilike, iz kojih dakako značaj naroda upoznati možemo“ (s.n. 1861). Otprilike u isto vrijeme, početkom druge polovice devetnaestoga stoljeća, javljaju se i prvi blago disonantni glasovi o radu Grimmovih. Matija Valjavec, priređivač najstarije ciljane i folkloristički relevantne zbirke hrvatskih usmenih priča, objavio je u *Književniku: časopisu za jezik i poviest hrvatsku i srbsku i prirodne znanosti*, uz uredničku aklamaciju Franje Račkoga, raspravu u kojoj u izravnoj polemici sa zaključcima Jacoba Grimma, ali u suglasju s postulatima i metodologijom njegove mitološke teorije, zastupa i razrađuje tezu da Slaveni poznaju božanska bića koja po rođenju određuju sudbinu djeteta, odnosno „božanstvene biti, koje su vrlo slične grčkim $\mu\omicron\iota\pi\alpha\tau$, latinskim Parcae i sjevernim nornir“ (Valjavec 1865: 53).

U ime što cjelovitijega uvida u hrvatsku recepciju Grimmovih valja spomenuti da su hrvatske novine u devetnaestom stoljeću za ono doba iznimno marno izvještavale i o životu, pa i o smrti znamenite braće. Jedan od najutjecajnijih hrvatskih listova u drugoj polovici devetnaestoga stoljeća, *Pozor*, objavio je tako 1863. članak o smrti Jacoba Grimma, „velikog njemačkog učenjaka koji se radovao svakoj vijesti o slavenskim jezicima“, potpisan inicijalima F. R. (1863). Članak je po svemu sudeći napisao upravo Franjo Rački, nesumnjivo gorljivi štovatelj i

promicatelj Jacobova rada u hrvatskom kontekstu. Vezano uz život braće, *Ilirske narodne novine* nekoliko su desetljeća ranije gotovo simultano, sa svega nekoliko tjedana razlike, prenosile informacije o burnim događanjima, prosvjedima, otpuštanjima i progonstvima, koja su uslijedila nakon što su sedmorica profesora Sveučilišta u Göttingenu, među kojima su bili Jacob i Wilhelm Grimm, javno ustala protiv ukidanja ustava i raspuštanja hanoverskog parlamenta (s.n. 1838a i 1838b). Riječima uvodnoga odlomka jednoga od izvještaja koji je tim povodom objavljen u *Ilirskim narodnim novinama* (s.n. 1838a):

Sedam profesorah, koji su se proti patentu hanoverskom javno izrekli, moralo je svoju čast javno položiti; *Dahlmann, Jakob Grimm i Gervinus* moraju za tri dana grad ostaviti. Kad im se je to u 3 ure po poldan na znanje dalo, prestadoše naučati, nêkoji, koji kasnie moradoše naučati, oglase u učionicah, na listcih, da dalje naučati nesmêdu, zajedno moljahu svoje slušatelje, da se u miru zaderže. Do večera pukne glas o tome po cêlom gradu i uzbudi veliku pozornost. Mnogo ljudih biaše na ulicah; mnoštvo dijakah idjaše u stan Grimov [!], Ewaldov i drugih izvergnutih profesorah; gradska vrata biahu zatvorena; draguni s golimi mačvi idjahu proti tim herpam; pedeli u ime prorektora napominjahu na mir, pozivajuć dijake, da se doma odnesu.

Konačno, hrvatski dječji čitatelji iz urbanih sredina i/ili iz klasno i obrazovno viših društvenih slojeva, koji su, poput svojih roditelja, bili upućeni na publikacije na njemačkom jeziku (usp. Hameršak 2011a: 74, 93-96), najvjerojatnije su tijekom devetnaestoga stoljeća čitali ili slušali bajke i priče Grimmovih.¹ Potvrđuju to autobiografski tekstovi (usp. Vukelić 1994: 45), kao i danas dostupni zapisi priča koje su se krajem devetnaestoga stoljeća pripovijedale u gradskim sredinama. Kako je to upozorila Bošković-Stulli, barem dva teksta Strohalove riječke zbirke usmenih priča (br. 9 i 18) s kraja devetnaestoga i s početka dvadesetoga stoljeća mogu se smatrati primjerima „bajki prenesenih iz Grimmove knjige“ (Bošković-Stulli 1991: 59-60):

Prva od njih, bajka *Dvoje dece pul jedne stare vesce*, drži se prilično vjerno Grimma, premda je pričanje osiromašeno; no svršetak iskače iz okvira bajke i odgovara racionalnom građanskom iskustvu: lovci pronadu izgublenu djecu i odvedu ih u grad ‘na majstrat’. Nesavjesni roditelji budu pozvani i kažnjeni, uz prijetnju da ‘ako jos jednуска to nacinu s decun, da ce jih drugi put obesit’. Priča o Crvenkapici veoma je poremećena u usporedbi s Grimmom. Crvenu kapicu nema u njoj djevojčica, nego baka.

¹ U radu se referiram na bajke i priče Grimmovih umjesto samo na priče Grimmovih u želji da u svu teorijsko-terminološku promašenost toga čina nasljedujem svakodnevnu suvremenu uporabu termina bajka te popularno shvaćanje Grimmovih priča kao bajki, ali ujedno i istaknem žanrovsku rastresitost njihove zbirke o kojoj u ovome broju *Libri et Liberi* iscrpno piše Nada Kujundžić.

Priče i bajke

Za razliku od netom spomenutih čitatelja u urbanim sredinama, većina ostalih hrvatskih čitatelja u devetnaestom stoljeću, ponajprije oni koji su bili orijentirani isključivo na knjige hrvatskih nakladnika i na hrvatskome jeziku, a koji su činili značajnu većinu čitateljskoga tijela, s imenima Grimmovih mogli su se eventualno susresti tek početkom idućega stoljeća kada se objavljuju prvi fokusirani izbori njihovih bajki i priča na hrvatskom jeziku. Godine izdanja i pojedinosti tih izbora danas je nažalost moguće samo posredno i okvirno odrediti.

Odabrane priče, odnosno prema naslovu istaknutom na koricama *Grimmove priče za djecu*, koje je Stjepan Širola priredio i objavio kod zagrebačkoga nakladnika Nakladne knjižare Mirka Breyera, danas su, naime, poznate samo posredno. Temeljem uvida u njihovo drugo dopunjeno izdanje koje je sačuvano i naknadno datirano s 1917., prvo objavljivanje *Odabranih priča* stoga se okvirno smješta na sam početak dvadesetoga stoljeća.² Godinu dana nakon trećega izdanja *Odabranih priča*, koje se također naknadno, samo okvirno datira s 1922., drugi je poznati zagrebački nakladnik i knjižar St. Kugli objavio dvosveščane *Izabrane Grimmove priče za mladež*, priređivača Zlatka Špoljara. *Izabrane Grimmove priče za mladež* već su svojim podnaslovom sugerirale izravan konkurentski odnos prema Širolinim *Odabranim pričama*.³ Podnaslovljene kao *najpotpunije i najljepše hrv. izd. sa 3 prekrasne sl. u bojama i 8 sl. u tekstu*, one su očito nastojale pridobiti dio potencijalnih i aktualnih čitatelja *Odabranih priča*, sugerirajući da su bajke i priče Grimmovih u hrvatskom kontekstu s početka dvadesetoga stoljeća bile relevantna literatura.

Odabrane priče i *Izabrane Grimmove priče za mladež* nisu, međutim, bile prve publikacije na hrvatskom jeziku koje su izrijekom potpisane ili opisane kao Grimmove. U hrvatskim je dječjim časopisima još tijekom devetnaestoga stoljeća, doduše, koliko je danas poznato samo jednom, objavljena bajka izrijekom pripisana Grimmovima, odnosno, Grimmu. Radi se o prijevodu bajke „Sedam gavrana“ (Grimm 1895, KHM 25, ATU 451)⁴ objavljenom u *Smilju: zabavno-poučnom listu za mladež obojega spola* 1895. uz koji se dosta nenametljivo, gotovo sramežljivo, na samome kraju navodilo da je nastao „po Grimmu“. Taj vrlo precizni, na svega

² Za datacije drugoga, kao i trećega izdanja *Odabranih priča* usp. primjerke i pripadne knjižnične kartice u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu NSK sig. 68.022 te NSK sig. 49.728. Treće izdanje je i u bibliografskim izvorima datirano s 1922. (usp. Rogulja 1982:196).

³ Usp. primjerke gorespomenutih knjiga i pripadne knjižnične kartice u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu NSK sig. II 5.187 knj. 1-2.

⁴ Faksimili ovoga i drugih ranih hrvatskih prijevoda Grimmovih bajki objavljuju se u rubrici *Baština* ovoga broja *Libri et Liberi*, na što također upozoravam u daljem tekstu kod pojedinačnih primjera.

nekoliko mjesta neznatno nadopunjen (spomenima Boga te karakterizacijom likova i događaja) prijevod istoimene bajke Grimmovih (varijante iz drugoga izdanja iz 1819.), potpisan je sa Smiljan, što je pseudonim Tomislava Ivkanca, pedagoga, dječjega pisca i dugogodišnjega urednika *Smilja*.

„Sedam gavrana“ nisu, međutim, i najstariji hrvatski prijevod neke od bajki i priča Grimmovih. Pogled na produkciju hrvatske dječje književnosti u njezinoj ukupnosti, otkriva, naime, da su Grimmove bajke u hrvatskom kontekstu prevedene i obrađivane i prije 1895., ali bez ikakve uputnice na imena slavne braće ili njihovu zbirku. Na to je prvi upozorio Milan Crnković u davno objavljenoj, metodološki i opsegom pionirskoj studiji o hrvatskoj dječjoj književnosti devetnaestoga stoljeća. Prema Crnkoviću (1978: 104):

Prevarili bismo se kad bismo o njemačkom utjecaju sudili samo na osnovi uz tekst navedenih imena: samo jednom Grimm [...] i jednom Chamisso [...]. Prerađena, prevedena i prepričana Grimma nalazimo bar pet puta prije prijevoda *Sedam gavrana*. Tako je Ljudevit Varjačić dramaturgizirao ne spomenuvši izvor, *Trnoružicu* i *Crvenkapicu*, pod naslovima *Ružanka* [...] i *Crvenka* [...]. Franjo Bartuš preveo je *Snjeguljicu* [...] bez oznake autora. Urednik [*Smilja* – M. H.] Tomislav Ivkanec prepričao je, zatajivši također autora, *Ivicu* i *Maricu* pod naslovom *Brat i sestra* [...] i *Gušćaricu* [...].

Prijevod i obrade koje navodi Crnković u gore prenesenom odlomku objavljeni su u *Smilju* u razdoblju od 1886. do 1890. No, uzmu li se u obzir i druge tadašnje publikacije osim *Smilja*, prvi hrvatski prijevod ili obrade Grimmovih bajki i priča pomaknut će se znatno unatrag, dok će im se opseg značajno proširiti. Još je, naime, u prvome godištu *Bršljana: lista za mladež* 1865. godine objavljen tekst sižejno i naslovno blizak „Razbojnikovoj zaručnici“ Grimmovih (s.n. 1865, KHM 40, ATU 955) koji je najvjerojatnije, kako to sugerira Marijan Šabić (2009: 96), preveden s češkoga, što još uvijek ne isključuje Grimmove kao prvotni izvor prijevoda. No, izostanak potpisa ili bilo koje druge uputnice na zbirku braće Grimm, zatim velika odstupanja ove priče od njihove varijante, kao i široka usmena i tiskana distribucija istoga sižea, obeshrabruju svaki pokušaj da se „Razbojnikova zaručnica“ jednoznačno odredi kao najstariji hrvatski prijevod, odnosno obrada, neke od bajki i priča Grimmovih. Slična je situacija i s „Crvenom kopicom (sa slikom)“ objavljenom 1875. u *Bršljanu: listu za mladež*, a koja je danas poznata tek iz najave toga danas izgubljenoga broja *Bršljana* u časopisu *Školski prijatelj*. Stoga kao najstariji hrvatski prijevod neke od Grimmovih bajki i priča sa sigurnošću možemo odrediti tek godinu dana kasnije, u *Smilju*, pod naslovom „Frkljevački muzikaši“, objavljeni prijevod „Bremenskih gradskih svirača“ (Kobali 1876, KHM 27, ATU 130; za pretisak vidi rubriku *Baština* u ovome broju *Libri et Liberi*).

Prijevod ili obrade Grimmovih bajki i priča u devetnaestom su se stoljeću u hrvatskom kontekstu, osim u dječjim časopisima, objavljivali i u cijelom

nizu drugih publikacija, u žanrovski raznorodnim zbirkama, kompilacijama, slikovnicama, zbirkama narodnih priča i sl. Najstariji prijevodi ili obrade uvršteni u neku od hrvatskih dječjih knjiga vezani su uz drugi svezak zbirke za djecu *Djetinji vrtić* Ljudevita Tomšića (1877). Poimence, u drugom je svesku *Djetinjega vrtića* objavljen za problematiku žanra iznimno zanimljiv (usp. Hameršak 2012) prijevod „Priče o vuku i sedam kozlića“ pod naslovom „Priča o kozličih“ (Tomšić 1887: 99-102, KHM 5, ATU 123; za pretisak vidi rubriku *Baština* u ovome broju *Libri et Liberi*), te relativno vjeran prijevod „Bremenskih gradskih svirača“ naslovljen „Čudnovati muzikaši“ (Tomšić 1877: 119-123). Samostalna izdanja pojedinačnih priča javljaju se pak s početcima zamaha produkcije hrvatskih slikovnica i ilustriranih knjiga u 1880-ima kada se tiskaju različite *Pepeljuge*, *Trnoružice*, ali i pojedinačne *Snjeguljice i Ružice*, *Crvenkapice* i dr. (usp. Hameršak 2011a: 148-149). Konačno, za povijest hrvatske recepcije Grimmovih posebno su važne one njihove bajke i priče koje su svoje mjesto našle u hrvatskim zbirkama narodnih priča za djecu s kraja devetnaestoga stoljeća, no to je tema koja zaslužuje posebnu pozornost i o kojoj će stoga biti više riječi u nastavku.

Anonimci: bajke, priče i hrvatska dječja književnost

Ostavljajući po strani dramatizacije, tekstove poznate samo po naslovu, kao i brojne tekstove koji su sižejno podudarni s tekstovima iz *Dječjih i kućnih bajki*, a koji se zbog niza razloga (međunarodne distribucije sižea, odstupanja u odnosu na varijante Grimmovih te izostanka specifičnosti varijanti Grimmovih) ipak ne mogu jednoznačno odrediti kao prijevodi ili obrade Grimmovih tekstova, prije 1895. (kada je, kao što je spomenuto, objavljen najstariji prijevod koji je i izrijeком upućivao na Grimmove tj. Grimma) u hrvatskim su dječjim časopisima i knjigama prevedene ili obrađene ukupno barem trideset tri njihove bajke i priče, redovito bez uputnice na izvornik ili imena braće. S obzirom da je većina tih bajki i priča bila prevedena ili obrađena u više varijanti, od kojih je značajan broj bio pretiskan po nekoliko puta, danas raspoložemo s gotovo stotinu Grimmovima neatribuiranih tekstova, prijevoda i obrada iz *Dječjih i kućnih bajki*, objavljenih prije 1895.⁵

⁵ Popis hrvatskih prijevoda i obrada Grimmovih priča i bajki do 1895. donosim u radu „No-name Tales: Early Croatian translations of the Grimms' tales“ koji će biti objavljen u zborniku posvećenom međunarodnoj recepciji *Dječjih i kućnih bajki*, a koji uređuju Vanessa Jossen i Gillian Lathey. Najstariji se hrvatski prijevodi i obrade Grimmovih bajki i priča u tom radu analiziraju iz perspektive povijesno specifičnih shvaćanja autorstva, anonimnosti, te pravnih, prevoditeljskih, kao i nacionalno-mobilizacijskih odrednica hrvatske dječje književnosti druge polovice devetnaestoga stoljeća. S obzirom na primarno preglednu funkciju ovoga članka, u njemu se samo sumarno prenose ključne interpretativne osi i zaključci spomenutog rada te ih se nadopunjuje razmatranjima o dominantnim funkcijama i predodžbama hrvatske dječje književnosti devetnaestoga stoljeća, kao i književnosti općenito.

Prava bujica neatribuiranih obrada i prijevoda Grimmovih tekstova u hrvatskoj dječjoj književnosti s kraja devetnaestoga stoljeća začuđuje utoliko što su se bajke i priče Grimmovih sve do početka dvadesetoga stoljeća u njemačkom govornom području Austro-Ugarske poprilično rijetko objavljivale (usp. Bottigheimer 1993: 87). U tim su kulturnim krugovima, naime, Bechsteinove bajke i priče imale prednost u odnosu na Grimmove, koje su sve do 1893. bile zaštićene autorskim pravima i u rukama konzervativnih izdavača (usp. Bottigheimer 1993: 86-87). U hrvatskom govornom području unutar Austro-Ugarske situacija je, međutim, bila bitno drugačija. U skladu s tadašnjim zakonodavnim okvirom (usp. *Patent vom 19. October 1846*, § 7.3; *Zakonski članak o autorskom pravu*, 1884, § 1) koji je autorska prava vezivao uz konkretne tekstove na konkretnom jeziku, pojedinačni su se tekstovi iz *Dječjih i kućnih bajki* neometano tiskali i prevodili na hrvatski. Oni su, riječju, posve slobodno i potpuno neovisno „o tužbi podnesenoj nakon Wilhelmove smrti, kad su prihode Wilhelmovih sinova ugrožavale piratske varijante *Dječjih i kućnih bajki*“ (Bottigheimer 1987: 7), cirkulirali u hrvatskim knjigama, časopisima, slikovnicama.

Množina obrada i prijevoda Grimmovih priča kao anonimnih tekstova neodvojiva je, s druge strane, od okolnosti da su odnosi između prijevoda, prerade i izvornika u ranijim razdobljima i u danom razdoblju hrvatske dječje književnosti (usp. Crnković 1978: 104), hrvatske pučke književnosti, ali i hrvatske književnosti općenito (usp. Zečević 1982), bili znatno fluidnije shvaćeni nego danas, što je povezano s dominantno didaktičnom funkcijom tih književnosti. U skladu s tim prioritetom, posezanje za prijevodima bilo je gdjekada najlakši put do ostvarenja cilja, a nenavodenje izvora tek izraz književnoga sustava u kojem pitanja originalnosti i nisu bila na prvome mjestu. Detaljna analiza atribucija priloga u hrvatskim dječjim časopisima i knjigama iz devetnaestoga stoljeća stoga bi vjerojatno pokazala, kao što je to Mira Gavrin (1970) ustanovila u vezi preporodnoga pjesništva, da se radi o prijevodima ili obradama. Neki su preporodni ‘prijevodi’, naime, skraćene, pojednostavljene ili parafrazirane obrade izvornika, a u nekima opet nalazimo dijelove kojih nema u originalu. Kako to parafrazira Zaneta Sambunjak (2008: 17):

Zapravo se u većini tih primjera više i ne radi o prijevodima, već o vrlo slobodnim prepjevima, najčešće prilagodbama. Neki su prijevodi i prepjevi tiskani s primjedbom iz kojeg jezika dolaze, bez imena pjesnika, a neki su tiskani bez ikakve napomene da je u pitanju prepjev ili prijevod.

Gledano iz ove perspektive, preuzimanje Grimmovih bajki i priča, koje su već bile usklađene s vrijednosnim okvirom i zadanim funkcijama građanske dječje književnosti, pokazuje se kao pragmatičan, najlakši način da se te vrijednosti uvedu u polje hrvatske dječje književnosti, a žudene funkcije ostvare. Potvrđuje to

i uvid da među hrvatskim prijevodima i obradama *Dječjih i kućnih bajki* do 1895. prevladavaju prijevodi i obrade iz tzv. „malog izdanja“ (*Kleine Ausgabe*) koje su sama braća namijenila i priredila upravo za djecu, a u kojemu, sukladno tomu, dominiraju primarno dječji ili djeci prilagođeni žanrovi. Pritom su se, u skladu s dominantnim strujanjima u hrvatskoj dječjoj književnosti toga razdoblja, prvo prevodile ili obrađivale priče o životinjama, odnosno, tada već kanonizirani žanr hrvatske dječje književnosti, zatim priče upozorenja, kao predstavnici standardnog žanra usmene književnosti za djecu, a tek zatim i bajke u užem smislu.

Priče i bajke Grimmovih trebale su, dakle, hrvatske dječje čitatelje ponajprije zabaviti, a pritom i poučiti društveno poželjnim vrijednostima i oblicima ponašanja. U tom registru valja, čini se, primarno čitati sve hrvatske prijevode i obrade Grimmovih, pa tako i onaj najstariji. Radi se o već spomenutom prijevodu „Bremenskih gradskih svirača“ koji je u *Smilju* bez oznake izvornika ili uputnice na braću Grimm objavio revni hrvatski priređivač njihovih bajki i priča, pedagog i pisac Milan Kobali. Taj prijevod stilski značajno odstupa od predloška Grimmovih te se već u naslovu, u suglasju s tadašnjom orijentacijom popularnih prijevoda prema pohrvaćivanju, u smislu domestikacije (usp. Venuti 1998: 31), Bremen zamjenjuje slavonskim selom Frkljevci. Sličnih je primjera bezbroj u korpusu Grimmovima neatribuiranih hrvatskih prijevoda ili obrada pojedinačnih tekstova iz *Dječjih i kućnih bajki*, ali na ovom ih je mjestu bezrazložno tek taksativno navoditi.

Posezanje za bajkama i pričama braće Grimm s druge je strane neodvojivo od ovisnosti hrvatskih dječjih nakladnika, autora i urednika o uvoznim, inozemnim ilustracijama, među kojima, kako pokazuju devetnaestostoljetni hrvatski prijevodi i obrade Grimmovih bajki i priča, očito nije nedostajalo i onih vezanih uz prizore iz *Dječjih i kućnih bajki*. Tim su tragom, po svemu sudeći, bajke i priče Grimmovih uvedene u zbirke Franje Bartuša o kojima će kasnije biti više riječi. Tim je tragom, nadalje, 1878. u *Smilju* objavljena anonimna „Crvena kapica“ (s.n. 1878, KHM 26, ATU 333; vidi i rubriku *Baština* u ovome broju *Libri et Liberi*) koja se unatoč značajnim odstupanjima (temeljem lika lovca i karakterizacije Crvenkapice) ipak može odrediti kao ishodišno Grimmova. Sudeći prema drugim prijevodima Grimmovih u istom godištu *Smilja*, taj je tekst sljedeće godine najvjerojatnije objavljen i kao istoimena samostalna, danas izgubljena (usp. Batinić i Majhut 2001: 33-34) slikovnica u izdanju zagrebačkoga nakladnika Mučnjaka i Senftlebena te je utoliko ujedno i dragocjen izvor za povijest hrvatske slikovnice.

Barem dio od gotovo stotinu Grimmovima neatribuiranih hrvatskih prijevoda njihovih bajki i priča može se, konačno, objasniti i iz perspektive tadašnjega zakonodavnoga okvira o autorskim pravima koji nije inzistirao na navođenju imena autora (usp. *Zakonski članak o autorskom pravu*, 1884, §1. usp. i *Patent von 19*.

October 1846), a koji je, kao što je spomenuto, autorsko pravo vezivao uz jezik na kojemu je tekst napisan, zbog čega autori ili vlasnici autorskih prava najčešće nisu imali nikakve ingerencije nad prijevodima vlastitih tekstova, pa tako ni nad njihovom atribucijom. Gledano iz te perspektive sasvim se razumljivim čini da su tekstovi, a posebno oni koji su prenošeni zbog izražene pragmatične (poučne i/ili zabavne) funkcije, vrlo slobodno cirkulirali iz jednoga jezika u drugi, iz jedne publikacije u drugu. Kako je to upravo povodom neatribuiranih obrada ili prijevoda Grimmovih bajki i priča primijetio već Crnković (1978: 104):

[...] velik dio radova suradnika Smilja nije plod izvornog nadahnuća, nego su to više ili manje slobodne prerade i „pohrvaćenja“ radova pročitanih u dječjim časopisima što su izlazili u Monarhiji, prvenstveno na češkom i njemačkom jeziku, a ima i prerada s mađarskog, talijanskog, kao i posudbi iz Zmajevih časopisa, pri čemu se ne isključuje mogućnost da su i autori od kojih su preuzimali naši priređivači posuđivali od nekih drugih.

U ovim i sličnim višestrukim preuzimanjima iz različitih publikacija i jezika (tzv. lančani prijevodi) nerijetko se, dakako, gubio svaki trag porijekla izvornika, pa tako i imena autora. Radi se o pravcu afirmacije anonimnosti koji vrlo dobro ocrtavaju riječi Ivana Filipovića iz uvoda *Malom tobolcu raznog cvětja*: „Da od prevedenih izvora naveo nisam, to nije moja krivnja, već ta okolnost, da i u knjigami, iz kojih sam ih crpio, njihini sastavitelji naznačeni nebiahu“ (1850: vii).

Zakonodavni okvir, prevoditeljske prakse i primarno pragmatična, didaktična funkcija dječje književnosti pogodovali su, dakle, širokoj rasprostranjenosti anonimnosti u hrvatskoj dječjoj književnosti devetnaestoga stoljeća, ali i u hrvatskoj književnosti općenito. Ona je posebice bila česta u periodičkoj produkciji, a varirala je, kako sažima Vinko Brešić (2006: 28), od potpunoga izostanka bilo kakve naznake imena do uporabe pseudonima ili inicijala te je, kako uočava Ellen Gruber Garvey (2006: 160), imala i posve praktičan učinak: anonimni prilozi u kolektivnim publikacijama stapali su se u jedinstvenu cjelinu i stvarali dojam o cjelovitosti publikacije i u njoj zastupljenih tekstova i ideja.

S druge strane, u istom su se razdoblju neka imena i neki autori ipak sustavno navodili. Tekstovi Pavela Jozefa Šafárika, Aleksandra Puškina, Božene Němcove objavljivali su se, recimo, u hrvatskim časopisima devetnaestoga stoljeća u pravilu s uputnicama na imena njihovih autora (usp. Brešić 2006), i to stoga što se time, budući da se radilo o autorima i autoricama koji su uživali stanoviti ugled makar među intelektualnim elitama, dodatno jačala recepcija i legitimacija prevedenih tekstova. Pitanje je, međutim, zašto se u istim publikacijama u istom razdoblju nisu navodila i imena tada, kako sam nastojala pokazati u prvome dijelu ovoga rada, nesumnjivo znamenite i cijenjene braće Grimm. Odgovor na ovo

pitanje valja, čini se, potražiti u sferi tadašnjih shvaćanja tzv. narodne, usmene književnosti; prije svega u sferi shvaćanja bajki kao prežitaka davnih nacionalnih mitova, a time i osnove nacionalne kulture kao ključnoga zamašnjaka tadašnjih nacionalnih integracijskih i mobilizacijskih procesa (usp. Korunić 2006). U skladu sa spomenutim shvaćanjem, koje su paradoksalno inaugurirali i promovirali upravo Grimmovi (usp. npr. Holbek 1987), navodno narodne priče i bajke su se i u hrvatskoj dječjoj književnosti sve do kraja devetnaestoga stoljeća kao takve i atribuirale jedino ako su pripadale matičnom, ovisno o koncepcijama: slavenskom, hrvatskom ili srpskom kulturnom i jezičnom krugu. Odnosno, usmenoknjiževni primjeri iz drugih europskih kultura nisu se kao takvi i eksplicitno označavali u paratekstu, jer isticanje pripadnosti neslavenskim usmenoknjiževnim tradicijama nije imalo svoju pragmatičnu funkciju u jeku tadašnjih hrvatskih nacionalno-integracijskih, u slavenskom zajedništvu utemeljenih procesa. Iznimka su bile tek navodno orijentalne priče koje su se predstavljale i čitale u modusu višestruke, ne samo povijesno-mitološke, drugosti (usp. Hameršak 2011a: 108). Za razliku od njih, a zbog spomenutih shvaćanja usmene književnosti, navodno narodne bajke i priče drugih, neslavenskih europskih književnosti (irske, njemačke, danske, španjolske i dr.) nisu se objavljivale sve do kraja devetnaestoga stoljeća kada dotadašnja shvaćanja i s njima povezane političke opcije i nazori polako gube na snazi.

U korpusu Grimmovima neatribuiranih devetnaeststoljetnih hrvatskih prijevoda i obrada njihovih bajki i priča osobito su zanimljivi oni koji su svoje mjesto našli u hrvatskim zbirka domaćih navodno usmenih priča i bajki za djecu. Uvrštene bez ikakve oznake o porijeklu u zbirke domaćih narodnih priča, bajke i priče Grimmovih preobrazile su se u zapise usmenih vernakularnih hrvatskih, srpskih i srodnih kazivanja. Već je i najstarija hrvatska zbirka narodnih priča za djecu, *Narodne pripoviedke* (1879), pedagoga i revnoga skrbitelja za puk i usmene tradicije, Mijata Stojanovića, uz ine tekstove sadržavala i prijevode nekolicine Grimmovih bajki i priča, među kojima i doslovan, s tek jednom domestikacijskom intervencijom (referencijom na Liku) obilježen prijevod njihove „Snjeguljice i Ružice“, objavljen pod naslovom „Bielka i Rumenka“ (Stojanović 1879: 92-100, KHM 161, ATU 426, usp. rubriku *Baština* u ovome broju *Libri et Liberi*), jedne od najpoznatijih Grimmovih bajki u njemačkom govornom području i jedne od njihovih nesumnjivo autorskih bajki (usp. Hameršak 2011b). Teško je odrediti zašto je Stojanović, koji je raspolagao brojnim zapisima usmenih tradicija koje je želio predstaviti svojom zbirkom, posegnuo za prijevodima i obradama Grimmovih bajki i priča i je li uopće znao da se radi o njihovim tekstovima. Nedvojbeno je, a za cijelu priču ne i posve nevažno, da je on u rukopisnoj varijanti svoju zbirku podnaslovio: *sabrao iz raznih knjigah i časopisah* (usp. Hameršak 2011b: 152),

što je, međutim, u pripremama za tisak doslovce prebrisano. Da je, naime, kojim slučajem nakladnik, urednik ili urednički odbor biblioteke (*Knjižnice za mladež* u nakladi Hrvatskoga pedagoško-književnoga zbora) ipak zadržao spomenuti podnaslov, priče i bajke Grimmovih ne bi se u Stojanovićevoj zbirci nužno, barem ne toliko jednoznačno, prepoznavale kao vernakularne.

Nekoliko godina nakon Stojanovićeve zbirke Franjo Bartuš, pedagog i višegodišnji urednik publikacija za djecu, objavio je nekoliko zbirki koje su u podnaslovu isticale navodno narodno, domaće porijeklo u njima uvrštenih tekstova, a koje su doživjele brojna izdanja, neslućenu popularnost i čiji je odjek moguće pratiti sve do danas (usp. Stahuljak 2006). Bartuš je u svoje zbirke, kako su dobro uočili Berislav Majhut i Dina Franić (2009: 138), uključio brojne prijevode i obrade bajki i priča Grimmovih vjerojatno zato da bi mogao iskoristiti ilustracije stranih, pretpostaviti je njemačkih, autora, koje su pak bile glavni adut uspješne recepcije knjige. U paradoksalnome obratu, prijevodi priča i bajki Grimmovih koje su objavljene u spomenutim zbirkama prometnule su se u reprezentante vernakularnih, ovisno o nazorima priređivača južnoslavenskih, hrvatskih ili srpskih narodnih priča i bajki.

U hrvatskom se kontekstu priče i bajke Grimmovih u devetnaestom stoljeću nisu, dakle, objavljivale kako bi se čitatelji upoznali s prežiticima germanskih mitova, njemačkom kulturom i njezinim usmenim, narodnim tradicijama. Upravo suprotno, one su hrvatske dječje čitatelje ponajprije trebale zabaviti, a pritom i poučiti navodno univerzalnim ili u kontekstu zbirki narodnih priča, 'našim' društveno poželjnim vrijednostima i oblicima ponašanja, što je bilo moguće jedino ako se prethodno izbrisala svaka veza s izvornicima. Riječju, prvi su hrvatski prijevodi i obrade pojedinačnih tekstova iz *Dječjih i kućnih bajki* posve potisnuli mogućnost njihove recepcije kao prijevoda ili obrada narodnih njemačkih priča, odnosno, kako su ih Grimmovi doživljavali, prežitaka germanskih mitova. Nasuprot tomu prvo je englesko izdanje izbora *Dječjih i kućnih bajki* iz 1823., nimalo slučajno naslovljeno *Njemačke pučke priče* (*German Popular Stories*), predstavljalo, recimo, engleskim čitateljima bajke i priče Grimmovih kao osnovicu za razumijevanje germanskoga nacionalnoga karaktera i kao podsjetnik na englesku, predindustrijsku, seljačku prošlost (usp. Schacker 2003: 16). Utjecaj toga izdanja vidljiv je do danas u anglosaksonske svijetu u kojemu Grimmovi, suprotno percepciji u nekim drugim dijelovima svijeta, pa tako i u Hrvatskoj, u popularnoj svijesti figuriraju ponajprije kao skupljači autentičnih usmenih, narodnih tradicija, a njihove priče kao zapisi tih tradicija.

Nekoć i danas: *bilo jednom ... i živjeli su sretno*

Ovaj tek brzopotezni pregled hrvatske recepcije rada i djelovanja Jacoba i Wilhelma Grimma pokazuje da su znamenita braća tijekom devetnaestoga stoljeća u hrvatskome kontekstu bila ujedno slavna i anonimna, velika i marginalna, poznata i nepoznata, naša i druga. Sličnu, proturječjima obilježenu recepciju, imaju i danas. U suvremenoj se hrvatskoj kulturi njihova imena, naime, ponajprije vežu uz dječju književnost, a tek iznimno, u specijaliziranim stručnim i znanstvenim kontekstima, i uz njemačke usmene tradicije, odnosno, nastojanja na njihovom stvaranju i interpretaciji.

Nije potrebno provoditi šira etnografska istraživanja da bi se utvrdilo da se Jacob i Wilhelm Grimm danas u Hrvatskoj smatraju prije svega autorima bajki, dječjim književnicima, a ne sakupljačima usmenih priča kako su se sami predstavljali, a kako ih se i dandanas, unatoč desetljećima istraživanja koja opovrgavaju vjerodostojnost takve predodžbe (usp. Briggs 1993, Rölleke 1989), nerijetko doživljava u anglosaksonskom svijetu. Suvremena hrvatska recepcija Jacoba i Wilhelma Grimma kao autora, književnika, a njihovih bajki kao autorskih tekstova, svoju potvrdu (unatoč više ili manje eksplicitnim nastojanjima na prezentaciji njihova folklorističkoga rada u pogovorima i predgovorima hrvatskih izbora iz *Dječjih i kućnih bajki*) nalazi u svakodnevnom iskustvu, u vlastitim sjećanjima, dječjim iskazima, u susjedskim jalom nabijenim vicevima poput onoga „Braća Grimm su uskrsnula i **napisala** novu bajku: Slovenija ima izlaz na otvoreno more“,⁶ u odrednicama braće Grimm na internetskim repozitorijima crtanih filmova⁷ ili srodno tomu u opisima „Ivice i Marice“ kao priče koju su „**napisala** dva brata jedne zimske večeri“,⁸ te konačno i u bezbrojnim hrvatskim izdanjima njihovih bajki koja uz njihova imena u pravilu ne navode dodatnu odrednicu ‘ur.’ ili ‘prir.’. Osnovica za ovu transformaciju Grimmovih iz folklorista u književnike, koja i nije posve neutemeljena uzmu li se u obzir suvremene ekspertize (usp. Briggs 1993, Rölleke 1989), stvorena je u posljednjim desetljećima devetnaestoga stoljeća kada su se, vezano uz neke ili sve u ovom radu spomenute okolnosti, a ovisno o pojedinačnoj priči ili bajci, bajke i priče braće Grimm prevodile na hrvatski i objavljivale bez uputnice na njihova imena, kontekst njihova nastanka te njihovu inicijalnu reprezentaciju kao njemačkih usmenih priča.

⁶ <<http://www.24sata.hr/vicevi/lmfao/18949>>. Istaknula M. H.

⁷ „Bajke braće Grimm (**Simsala Grimm**) je [!] ekranizacija bajki koje su napisala braća Grimm. Njihova najpoznatija djela su Ivica i Marica, Snjeguljica, Trnoružica, Palčica...“ <http://www.zemlja-crtica.com/crtic/Braca_Grimm.aspx>.

⁸ <<http://www.kazaliste-tresnja.hr/predstave/ivica-i-marica/?id=30>>. Istaknula M. H.

Popis kratica

ATU = Uther, Hans-Jörg (2004). *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson. I-III.* (= FF Communications No. 284-286). Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

KHM = Grimm, Jacob i Wilhelm (1812-1857). *Kinder- und Hausmärchen*. Wikisource. <http://de.wikisource.org/wiki/Kinder-_und_Hausm%C3%A4rchen> (pristup 6. prosinca 2012)

Popis literature

- Babukić, Vėkoslav. 1836. „Osnova slovnice slavjanske narėĉja ilirskoga (Konac).“ *Danica ilirska* 2 (15): 57-60.
- Babukić, Vėkoslav. 1839. „Ljubitelji slavjanskog jezika: kod inostranih narodah.“ *Danica ilirska* 5 (1): 2-4.
- Batinić, Štefka i Berislav Majhut. 2001. *Od slikovnjaka do Vragobe: hrvatske slikovnice do 1945*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Bošković-Stulli, Maja. 1963. „Die Beziehungen Jacob Grimms zur serbokroatischen Volksliteratur im Urteil südslawischer Autoren.“ *Deutsches Jahrbuch für Volkskunde* 9: 214-228.
- Bošković-Stulli, Maja. 1978. „Usmena književnost.“ U *Povijest hrvatske književnosti u sedam knjiga. I – Usmena i pučka književnost, 7-353, 641-651*. Zagreb: Liber i Mladost.
- Bošković-Stulli, Maja. 1991. *Pjesme, priče, fantastika*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske i Zavod za istraživanje folklor.
- Bošković-Stulli, Maja. 2006. *Priče i pričanja: stoljeća usmene hrvatske proze*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Bošković-Stulli, Maja. 2010. „Grimm, Jacob (Hanau 4. I. 1785 – Berlin, 20. IX. 1863) i Wilhelm (Hanau, 24. II. 1786 – Berlin, 16. XII. 1859).“ U *Hrvatska književna enciklopedija*, gl. ur. Velimir Visković, 41. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Bottigheimer, Ruth. (1993). „The Publishing History of Grimm’s Tales: Reception at the Cash Register.“ U *The Reception of Grimms’ Fairy Tales. Responses, Reactions, Revisions*, ur. Donald Haase, 78-101. Detroit: Wayne State University Press.
- Bottigheimer, Ruth. 1987. *Grimms’ Bad Girls and Bold Boys*. New Haven i London: Yale University Press.
- Brešić, Vinko, prir. 2006. *Bibliografija hrvatskih književnih časopisa 19. stoljeća*. 1-4. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Briggs, Charles L. 1993. „Metadiscursive Practices and Scholarly Authority in Folkloristics.“ *The Journal of American Folklore* 106 (422): 387-434.
- Crnković, Milan. 1978. *Hrvatska dječja književnost do kraja XIX stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga.
- Filipović, Ivan. 1850. *Mali tobolac raznog cvětja: za dobru i pomnjivu mladež naroda srbsko-ilirskoga. I*. Zagreb: Franjo Župan.
- Gruber Garvey, Ellen. 2006. „Anonymity, Authorship and Recirculation: A Civil War Episode.“ *Book History* 9: 159-78.
- Gaj, Ljudevit. 1836. „Kratki uvod u dogodovšćinu velike Ilirie.“ *Danica ilirska* 2 (18): 69-72.

- Gavrin, Mira. 1970. „Pjesništvo narodnog preporoda u odnosu na njemačko i austrijsko pjesništvo“. U *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima: od narodnog preporoda k našim danima*, ur. Aleksandar Flaker i Krunoslav Pranjić, 51-119. Zagreb: Liber, Izdanja instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Grimm, Jacob i Wilhelm. 1895. „Sedam gavrana.“ *Smilje: zabavno-poučni list sa slikami za mladež* 23 (9): 136-138.
- Hameršak, Marijana. 2012. „Životinja i žanr ili ‘Priča o kozličih’“. U *Književni bestijarij. II dio*, ur. Suzana Marjanić i Antonija Zaradija Kiš, 849-876. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada i Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Hameršak, Marijana. 2011a. *Pričalice: o povijesti djetinjstva i bajke*. Zagreb: Algoritam.
- Hameršak, Marijana. 2011b. „A Neverending Story? Permutations of Snow White and Red Rose Narrative and its Research across Space and Time“. *Narodna umjetnost: Croatian Journal of Ethnology and Folklore Research* 48 (1): 147-160.
- Holbek, Bengt. 1987. *Interpretation of Fairy Tales: Danish Folklore in European Perspective*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Kobali, Milan, pr. 1876. „Frkljevački muzikaši“. *Smilje: zabavno-poučni list sa slikami za mladež* 4 (11): 162-163.
- Korunić, Petar. 2006. *Rasprava o izgradnji moderne hrvatske nacije*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
- Majhut, Berislav i Franić Dina. 2009. „Kuglijev nakladnički niz *Pripovijesti djeda Nike*“. U *Biobibliographica* 3, ur. Trpimir Macan, 129-162. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Nodilo, Natko. 1981. *Stara vjera Srba i Hrvata* [Pretisak iz *Rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, br. 77-86, 89, 91-94, 99-102 od 1885 do 1890]. Split: Logos.
- Patent vom 19. October 1846*. U *Austrian Copyright Act (1846)*, Primary Sources on Copyright (1450-1900), ur. L. Bently i M. Kretschmer. <http://copy.law.cam.ac.uk/cam/tools/request/showRepresentation.php?id=representation_d_1846b&pagenumber=1_1&imagesize=small> (pristup 4. prosinca 2012).
- R[aćki], F[ranjo]. 1863. „Žaoba na grobu Jakova Grimma.“ *Pozor* 3 (220): 878.
- Rački, Franjo. 1889. „Svečano slovo [Svečana sjednica 30. studenog 1889]“. U *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za 1889. godinu*. 75-85. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Radetić, Ivan. 1879. *Pregled hrvatske tradicionalne književnosti*. Senj: H. Luster.
- Rogulja, Petar, gl. ur. 1982. *Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835-1940. V, Fr-Haj*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna biblioteka.
- Rölleke, Heinz. 1989. „Novi pogled na ‘Otroške in hišne pravljice bratov Grimm’“. *Otrok in knjiga* 27-28: 131-139.
- s.n. 1838a. „Němačka“. *Ilirske narodne novine* 4 (3): 10
- s.n. 1838b. „Němačka“. *Ilirske narodne novine* 4 (9): 35.
- s.n. 1842. „Horvatska i Slavonia“. *Ilirske narodne novine* 8 (66): 261-262.
- s.n. 1849. „Austria“. *Narodne novine* 15 (215): 687.
- s.n. 1861. „Nješto za pričoslovje Jugoslovjenah o sudicama, usudama, rodenicama“. *Glasonoša: ilustrovani hrvatski časopis za zabavu, pouku, politiku i narodno gospodarstvo* 1/18: s.p.; 1/19: s.p.
- s. n. 1865. „Dvie pripoviedke“. *Bosiljak: list za mladež* 1 (7): 188-9.
- s. n. 1878. „Crvena kapica“. *Smilje: zabavno-poučni list sa slikami za mladež* 7 (2): 23-27.
- Sambunjak, Zaneta. 2008. *Ilirizam, cenzura i biedermeier: književnost i knjižarstvo prema austrijskoj cenzuri i književnosti biedermeiera*. Rijeka: Medveda i HFDR.

- Schacker, Jennifer. 2003. *National Dreams: The Remaking of Fairy Tales in Nineteenth-Century England*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Stahuljak, Višnja. 2006. *Bijeli zec i drugi igrokazi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Stojanović, Mijat. 1879. *Narodne pripoviedke: sabrao i priredio za mladež*. Zagreb: Hrv. pedagoškijsko-književni sbor.
- Šabić, Marijan. 2009. *Iz zlatnog Praga: češka književnost i kultura u hrvatskoj književnoj periodici 1835.-1903*. Zagreb and Slavonski Brod: Sveučilište u Zagrebu – Filozofski fakultet – Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
- Vukelić, Vilma. 1994. *Tragovi prošlosti: memoari*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske. Preveo Vlado Obad.
- Tomšić, Ljudevit. 1877. *Djetinji vrtić: zabavne pripovjesti dobroj djeci. II*. Zagreb: Mučnjak i Senftleben.
- Valjavec, Matija. 1865. „O rodjenicah i sudjenicah“. *Književnik: časopis za jezik i poviest hrvatsku i srbsku i prirodne znanosti* 2: 52-61.
- Venuti, Lawrence. 1998. *The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference*. London i New York: Routledge.
- Vraz, Slavko. 1839a. „Književni oglas“. *Danica ilirska* 5 (26): 103-104.
- Vraz, Stanko. 1839b. „Književno objavljenje“. *Ilirske narodne novine* 5 (70): 280.
- Vraz, Stanko. 1839c. „Književno objavljenje“. *Ilirske narodne novine* 5 (72): 288.
- Zakonski članak o autorskom pravu*. 1884. *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju* 30: 221-31. <<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?apm=0&aid=lks&datum=18840304&zoom=2&seite=00000221&x=11&y=6>> (pristup 4. prosinca 2012).
- Zečević, Divna. 1982. *Pučko štivo u hrvatskim kalendarima prve polovice 19. stoljeća*. Osijek: Revija.

Marijana Hameršak

Institute for Ethnology and Folklore Research, Zagreb

Institut für Ethnologie und Folkloristik, Zagreb

Authorities or Anonyms? Jacob and Wilhelm Grimm in Croatian Nineteenth Century Literature, Politics and Scholarship

The paper deals with the prompt, intense, diverse, and contradictory Croatian reception of the lives and works of Jacob and Wilhelm Grimm. After a short overview of early nineteenth-century references to the Grimms in Croatian daily newspapers, cultural magazines and professional and academic journals, the paper focuses on the history of Croatian translations and adaptations of their tales. The prompt reception of the brothers' work in the field of nineteenth-century Croatian scholarship, politics, and culture is juxtaposed to the relatively delayed appearances of the translations and adaptations of their tales. Besides, even when published, the Croatian versions were hardly ever attributed to the Grimms prior to the early twentieth century. During the second half of the nineteenth century, individual

tales were translated, adapted and published in Croatian children's magazines and books of stories almost a hundred times, with virtually no references to the brothers (there is only one exception) or to their original collection. The paper presents the first Croatian appearances of tales that can be traced to the Grimms' original work, Kinder- und Hausmärchen, i.e. the nineteenth-century Croatian translations or adaptations of individual tales which were mostly not attributed to the Grimms, but rather presented as stories, anonymous tales or vernacular (Croatian, Slavic, etc.) folktales. These adaptations and retellings are considered from the perspective of a complex relationship between cultures, literatures, and translation practices, particularly with reference to the ideas of original work, authorship and anonymity.

Keywords: *Jacob and Wilhelm Grimm, Children and Household Tales, Croatia, Croatian children's literature, cultural history, folk literature, history of translation, anonymity*

Große Autoren oder Anonymi? Jacob und Wilhelm Grimm in der kroatischen Literatur, Politik und Wissenschaft des neunzehnten Jahrhunderts

In diesem Beitrag wird die unterschiedliche und durch Widersprüche gekennzeichnete Rezeption der Werke Jacob und Wilhelm Grimms in Kroatien seit Beginn des neunzehnten Jahrhunderts untersucht. Nach einer einleitenden Darstellung der Auseinandersetzung mit dem Schaffen und Wirken der Gebrüder Grimm in der kroatischen Tages-, Kultur- und Fachpresse des frühen neunzehnten Jahrhunderts widmet sich der Beitrag dem Prozess der anhand der Übersetzungen und Bearbeitungen geleisteten Domestizierung Grimmscher Märchen und Geschichten im kroatischen Kontext. Während die volkskundlichen und sprachhistorischen Schriften der Grimms einen nachhaltigen Einfluss auf den wissenschaftlichen, politischen und kulturellen Diskurs in Kroatien im neunzehnten Jahrhundert ausübten, trifft dies auf die berühmte Märchensammlung nicht zu. Eine Analyse der ca. hundert Übersetzungen bzw. Bearbeitungen von einzelnen Texten der Kinder- und Hausmärchen aus dem neunzehnten Jahrhundert dokumentiert, dass diese ausschließlich anonym veröffentlicht wurden. Die dadurch bedingte Verschleierung der Autorschaft der Brüder Grimm führte dazu, dass ihre Märchen bis ins zwanzigste Jahrhundert hinein als Bestandteil der kroatischen Kinderliteratur angesehen wurden. Im Fokus des Beitrags stehen darüber hinaus der historisch bedingte Wandel des Verhältnisses von Kinderliteratur und mündlich überlieferter Literatur einerseits, sowie die vielschichtigen Beziehungen zwischen Kultur, Literatur, Übersetzung und Original sowie Autorschaft und Anonymität andererseits.

Schlüsselwörter: *Jacob und Wilhelm Grimm, Kinder- und Hausmärchen, Kroatien, kroatische Kinderliteratur, Kulturgeschichte, mündliche Literatur, Übersetzungsgeschichte, Anonymität*

10

dokaže. Radi toga je dana 4. t. m. kao na dan odlazka nj. preuzvišenosti g. episkopa zagrebskoga, Gjüre Hau-liku — koji od strane stalnih i građanah najvećem radošću primit biše, i koji je za kratko vrème svoga odvš-nejega zadržavanja lpe i vekovite spomenike ostavio — član ovdješnjega teatralnoga društva, g. Dragutin Osinski, dvè po g. Ivanu Padovcu u muziku stavljeni pèsme od pèsnika ilirskoga Ljudevita Vukotiniovića pod naslovom »Tri pèsnice u jednoj« i »Moje jutro«, na neopisivu pohvalu mnogobrojnih slušateljah opetovano izpèvao.

Više bi Yam pisao o teženju verlih nekòjih domovine sinovah iz temeljitoga ufanja lpe budućnosti: nu ova su već sada na svu sreću tako obća postala, da među drugi-mi važniami predmeti nebi možebiti toliko zanimala. Indi ostanite s Bogom, i poslušajte pomno za blago i slavu mile naše lirie!

B o s n a.

Kapitan Murat Beg Beširević, koi biše utekao, do-šao je najposle pred namèstnika bosanskoga vezira Vedžih-pašu i ode u sprovodu dvih Turakah u Travnik. Sada, gdè se je bivši kapitan dobrovoljno povratio, misle svi Turci, da će namèstnik nasokro zatvorene uzdignjene na odgovor povući, i one, koji su manje krivi, kao takojer žene i dètu doma odpraviti. — Vojnički kapitan od Pridora Ar-nauti Bimbaša Ramanadaga jest obuzen, da ondèšnje stanovnike terši, i radi toga izvergnt.

N è m à c k a.

Iz *Getinga* dana 15. Prosinca (Dec.) Sedam profesorah, koji su se proli patenta hanoveranskomu jamo izrekli, moralo je svoju čast položiti; *Dahlmann*, *Jakob Grimm* i *Gervinus* moraju za tri dana grad ostaviti. Kada im se je to u 3 ure po poldan na znanje dalo, prestadoše naricati, nekòji, koji kasnie noradoše nancati, oglaš u ućionich, na listich, da dalje nancati nesmèdu, zajedno moljahu svoje slisatelje, da se u miru zaderže. Do večera pukne glas o tom po celom gradu i uzbudu veliku pozornost. Mnogo ljudih biše na ulicah; mnoštvo dijakah idjase u stan Grimov, Ewaldov i drugih iz-vergnutih profesorah; gradska vrata bila su zatvorena; dra-guni s golimi mačevii idjahu proti tim herpam; pedeli u ime protektora napominjahu na mir, pozivajuci dijake, da se doma odnesu. Straža bude podvojućtručena. U sedam urah vladao je po svih ulicah nanovo mir i vrata gradska ostadoše zatvorena.

Iz *Getinga* dana 19. Prosinca (Dec.) 1837.

Potlè kada je od strane vladarstva, koji izvergntum učiteljem poprimita naredba obznanjena bila, načinjene su umah druge naredbe, da se mir uzderži. U četertak posle polдне jasio je poveći broj dragunah po glavnih ulicah grada. Di-jakom, koji se sakupili biše, da izvergntum učiteljem na znak svoga poćivanja »Vivat« uzlièu, li zapovèdjeno, da se umah razidu, a opornici biše metnuti pod stražu. To isto se dogodi u petak u jutro, a osobito o polдне, kada se dijakom, iz Langenbeckoga kolegiama u velikoj herpi do-savšim, drugi pridružiše, koji su, nazdravivši prie dvornomu večniku Grimmu, kroz terg u stan učitelja Ewaldia posli. Jedan oficir sa šest dragunah na konjih jasi im na terg (piac) na susret, i pozove ih opetovano u ime kralja, da se razidu; nu oni ga nehtèše poslušnuti, većè ga svakiput primise po-rurnom vikom. Na to dade oficir svojim konjikom zapovèd, da dijake upokore. Oni izpukosè sablje i mlatiše golim sabljami po dijach, prie èem je jedan dijak ostro, ali ne pogbeljno smlatjen bio. U sled toga nehtèše dijaci dalje iti, i uzbuñjeno mnoštvo sakupi se samo još dvakrat u stanovitoj, pol ure odande udaljenoj kerèmi. Zaključki ovih shodiščah imat èedu ufano samo za nekoliko danah nepovoljna sledstva. Dijaci zaključisèe, da niko više neće ućionich (*Shotah*) pohadjati, nego da èedu svi, ako bude moguće, još do uzkersa *Geting* ostaviti; zatim da èedu u noći nedelje (*die Nacht auf den Sonntag*) u kurhesko mèsto *Witzenhausen* odvesti se, i tamo odhadajuće učitelje sprovdjati. Nu policia izdade zapovèd, da nijedan gradjan nesmè pod veliku pedepšu (*haßige*) dijakom prilike dati, na sto se 400 dijakah u malim herpah pèške, po noći, po najvećoj zimi i smègu iz grada odputi, da o polдне s nekima stanovnici od *Witzenhausena* tri prognata učitelja, *Dahlmanna*, *J. Grimma* i *Gervinusa* u slaju (*Triumph*) kroz ov maleni gradè sprovode. *Gervinus* ide u *Taliansku*; *Dahlmann* i *Grimm* živet èedu znanostim u *Kaselu*. Ostala èetiri izvergnta učitelja ostanu za sada ovdè. — Hanoveranske novine nepišu nista o buni, koja je polag drugih novinah dana 15. i 16. t. m. u *Getingu* nastala bila.

Kaselske novine pišu, da su učitelji *Dahlmann*, *Grimm* i *Gervinus* dana 17. Prosinca (Dec.) iz *Witzenhausena* u

Kasel dosli. *Gervinus* odputi se još isti dan u *Darmstadt*, a g. *Dahlmann* ode, kako se povèda, iz *Kasela* u *Lipsko*.

Polag nekòje odluke smèdu Židovi u *Bavarskoj* celati ma-nja kupiti, ali ih nesmèdu na komade opet provèati.

F r a n c e z k a.

Vojvoda *Nemours* vozio se je dana 26. Prosinca (Dec.) prvi krat za svojim bolèstju na šetnju.

Generallaitant, pier francezki, zapovèdnik prvoga vojničkog odèlaja, poziva g. oficire svake verstè oružja, koji su u *Pariz* ili departement od *Sajne* doma odisli, da se bez štente kod generalstapa, u ulici *Lille* pod br. 1. *Bureau des routes*, od 10 do 3 ure ujavè.

Polag *Messagera* puknuo je glas u *Parizu*, da se ima složiti jedna ceta, koja će na granici belgijskoj pašiti. — Polag vestih iz *Strassburga* od 30. Prosinca (Dec.) prip-spèla je onamo zapovèd, de se od svakoga izmedju trih tamo posadjenih pèšačkih regimentah jedan batalion na od-hod pripravi, i dana 1. Stènja u *Metz*, a odande na gra-nicu odputi.

Poljski tjednik, kojega izdavaju poljski uskoci u *Francezkoj*, javlja, da je u *Fresnayu*, departementu *Sarthe*, umro *Konstantin Trzaskowski*. *Trzaskowski*, pitomec *Varsavske* zastavničke skole, vodio je omih osam akademika, koji dana 29. Studena (Nov.) 1830. u dvor velikoga *Konstantina*, po imenu *Belvedere*, unidoše, i tako zlamenje k revolucii dadoše. On je tamo ruskoga generala *Genèrea* bajonetom probò. Njegovi ženjacii kane nu polag obi-čajja slavenskoga grob načiniti.

Š p a n j o l s k a.

Iz *Madrida*, 5. Prosinca (Dec.)

»Lèpe rèci mir, red, sloga, izgubiše se uprav tako hitro, kakono su prie za zaduèu (*Aufgabe*) kortezom postavljene bile. Zestja nastade borba nego ikada, i jedva su mislili, da je kamen smutnje, najmre pitanje o pomoći francezkoj, s tretinjam člankom odgovora na preštolni govor odstranjeno, kada ga najednuput pier pretresavanju èl. 6 (koi se tièè skoroga zadoblenja mira) poklisar *Sancho* opet na svet izpukne. On kazivase, da je g. *Martinez* de la *Rosa* ministriem *Calatravin* poćetnikom zloga stalisa der-žave nazvao, potvorišci ga, da je vladarstvo francezko po-moćnu vojsku od 10.000 vojakah, jur na medji stojeću, u sled dogadjajah u la *Granji* natrag pozvala. Da o pro-tervergne (*widertegen*), govoraše g. *Sancho* sledèća: »Ja se zaklinjem na moje poštenje, da sam vidio pismo od generala *Alave*, u kojem javlja, da su dana 12. *Kolovoza* (*Augusta*) (1836.) poslanici austrijski, pruski i ruski pred kralja francezka dosli, i predstavili mu, da nebi nikakve pomoćne vojske španjolskoj kraljici po-siljao, jer toga njihovi vladari nemogu da odobre. Još isti večer zapovèdi kralj presidentu ministriuma, da da-se onu vojsku umah razpusti. Ov, koi se po tom u oćuh »Španjolske pogerđejnim deržave, molu umah za svoje od-puštenje. To isti ućini dana 13., kada je zapovèd dosla, da se pomoćna ceta razpusti. Dana 17. bi napokon novi ministar složen i na isti dan dodje u *Pariz* glas o do-gadjajih u la *Granji*. Iz toga je viditi, da je zapovèd radi »vzrustjenja pomoćne cete prie donesena, nego je glas došao iz la *Granje*, i da je ta zapovèd jedino na zahtè-vanje triuh sèvernih vladateljah izdata.« Tako daleko g. *Sancho*. Nećemo mi ovdè dvomljati, je li to pismo iz-bilja od generala *Alave* hodajja, nu mi nemozemo dopu-stiti, da su se sva izbilja tako dogodila, kako on piše, budući za to nigdè dokazah neimamo, i budući je grof *Molé* razložno komoram oćitovao, da *Francezka* nije zato po-moći uzkratila, sto su drugi vladatelji tomu protivni bili. — *G. Sancho* pridade još, da je grof *Molé* oćitovao, da su ugovori, po njegovom predèstniku (*Vorgänger*) ućinjèni, nevaljani, jerbo je on bez znanja kraljeva radio. Napokon izrekao se je govornik za pripomoć, de se najposle mi do-stigne. »Ta neima šela, niti kuće, gdè se nebi ljudi medju sobom umarali; već od èetiri godine nosi svaki u ruci bo-vedè.« — *G. Barrio Ayuso* (ministar pravice pod *Isturi-zom*) odgovori na to, da su se dana 12. *Kolovoza* (*Aug.*) ubojstva od *Malage* i proglašenje *Konstitucije* u pokrajnih jurve znala. — Steta, sto nisu so tim večanja bila dovršena, većè sto je ustao g. *Martinez* de la *Rosa*, i podrugèno trudio se pokazati, da su dogadjaji u la *Granji* i oćetu pro-izlazijim ministriem krivi, što je *Francezka* pomoćnu cetu natrag pozvala, i pomoć uzkratila. — Na to ustane g. *Olo-zaga*, i potvori u dugačkom, gnevja punom govoru g. *Martinez* de la *Rosu*, da je on jedini uzrok svoga zla, pod

Ilirske narodne novine. Vol. 4, No. 3 of 13 January 1838, p. 10.

Ilirske narodne novine. Sv. 4, br. 3 od 13. siječnja 1838., str. 10.